

1.15. ПРАВОВІ ЗАСАДИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ УРЕГУЛЮВАННЯ АГРОЕКСПОРТНИХ СПОРІВ

БАКАЙ Юлія Юріївна,

кандидат юридичних наук,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ORCID ID: 0000-0002-8009-2915

Агробізнес є ваговою складовою української економіки та відіграє величезну роль в структурі експорту. Основними сільськогосподарськими культурами, що експортуються та роблять Україну одним із світових лідерів є зернові та кормові культури, такі як пшениця, кукурудза, ячмінь, соняшник, а також цукровий буряк, тютюн, бобові, фрукти й овочі.

За статистичними даними у 2021 році було зібрано 65 млн тон зернових та зернобобових культур. При цьому, від початку 2021/2022 маркетингового року та станом на листопад експортовано 23,77 млн тон зернових та зернобобових, що на 20,2% вище показників минулого року. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України у 2022 році врожай зернових, зернобобових та олійних культур передбачається на рівні 65 млн тонн, разом з тим станом на серпень місяць сільськогосподарськими товаровиробниками вже зібрано 20,8 млн тонн зернових та зернобобових. Варто зазначити, що 2022 рік став складним для сільськогосподарських товаровиробників, враховуючи окупацію російськими військами частини територій держави, бойові дії, заміновані сільськогосподарські угіддя, пошкоджену та знищену матеріально-технічну базу, а також блокування портів України для експорту, який має велике значення насамперед для фінансового стану аграріїв. 22 липня у Стамбулі за участю Організації Об'єднаних Націй, України та Туреччини було підписано Ініціативу про безпечне транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів. Підписана угода надала змогу експортувати 20 млн тонн зерна, залучити додаткові кошти в економіку від

одного із ключових експортних секторів, забезпечити соціально та економічно незахищене населення Африки та Азії продовольством без якого вони б опинилися на межі голоду.

Значний вплив на розвиток експорту аграрної продукції в ЄС мала Угода про асоціацію між Україною та ЄС й імплементація 1 січня 2016 року Угоди про Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, в результаті чого Україна посіла четверте місце в переліку крупніших постачальників продукції аграрного сектору до країн ЄС.

Разом зі зростом експорту збільшилася кількість міжнародних контрактів за якими вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники здійснюють поставку як сировини, так і готової аграрної продукції по всьому світу. На сьогодні питання щодо зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських товаровиробників на національному рівні регулюється загальними нормативно-правовими актами, такими як Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. №959-ХІІ та «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. №2709-ІV.

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експортом товарів – є продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. Разом з тим, зовнішньоекономічний договір (контракт) визначається як домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності¹.

Проте й у зовнішньоекономічних договорах виникають суперечки, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням сторонами умов таких договорів, як наприклад, спори, пов'язані з порушенням строків поставки товару, несвоєчасною оплатою за товар, невідповідності якості та кількості поставленого товару

¹ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. №959-ХІІ // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

умовам договору, порядком розрахунку демереджа та його стягнення тощо.

Тому для вирішення таких спорів сторони можуть звернутися до суду або використати альтернативні методи вирішення конфліктів. Так, статтею 38 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» передбачено, спори, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, іноземними суб'єктами господарської діяльності у процесі такої діяльності можуть розглядатися судами України, а також за згодою сторін Міжнародним комерційним арбітражним судом та Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України та іншими органами вирішення спору, якщо це не суперечить чинним законам України або передбачено міжнародними договорами України.

Доцільно зауважити, що гармонізація вітчизняного законодавства з європейськими стандартами сприяє впровадженню альтернативних способів вирішення спорів в нашій правовій системі. Так, Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, ухваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. №361/2006, було визначено, що саме з метою розвантаження судів потрібно розвивати альтернативні (позасудові) способи врегулювання спорів, а також створювати умови для стимулювання дешевих і менш формалізованих способів їх врегулювання¹.

Альтернативне вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution – ADR) вперше почали використовувати в США у 60-70 рр. XX ст., як противагу офіційному правосуддю та реакцію на кризу в ефективності судової діяльності, високої вартості судових витрат, тривалості процесу, а також формальності судових процедур.

Агroeкспортні спори відносяться до міжнародних комерційних спорів та являють собою протиріччя між суб'єктами господарсько-торговельної діяльності різних держав, що виникають із договірних правовідносин з реалізації сільськогосподарської продукції під час зовнішньоторгівельної діяльності. Визначальними

¹ Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. №361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

рисами таких спорів є: 1) наявність іноземного елемента, тобто суб'єкти господарювання належать до різних держав із різними правовими, економічними та соціальними системами; 2) предметом спору є сільськогосподарська продукція, з приводу якої виник конфлікт між сторонами, це може бути як сировина, так і готова продукція; 3) відсутність єдиного міжнародного органу, який вирішував би такі комерційні спори; 4) є наслідком невиконання або неналежного виконання умов зовнішньоекономічного договору¹.

Привабливість альтернативних способів вирішення агроекспортних спорів безпосередньо залежить від можливості фактичного виконання й реалізації досягнутих домовленостей, враховуючи те, що в такому спорі присутній міжнародний елемент, суб'єкти перебувають в різних юрисдикціях тому дуже часто присутня відмінність законодавчого врегулювання альтернативних способів вирішення спорів в різних країнах світу, що в свою чергу призводить до труднощів під час виконання взаємної угоди.

Доцільно вказати, що використання альтернативних способів урегулювання агроекспортних спорів мають позитивний ефект, при цьому саме такі способи дозволяють скоротити строк розгляду справ, зменшити судові витрати, скоротити навантаження судів, досягти балансу інтересів сторін, що конфліктують.

Одним з найпоширеніших альтернативних способів вирішення агроекспортних спорів, який сьогодні успішно застосовують у багатьох країнах світу та привертають увагу представників вітчизняного агробізнесу, є міжнародний комерційний арбітраж. Згідно з частиною 1 статті 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень статей 35 та 36².

¹ Бакай Ю.Ю., Кузьміна В.О. Міжнародний комерційний арбітраж в системі засобів вирішення агроекспортних спорів. Юридичний бюлетень, №24. 2022. С.9-17. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/24/1.pdf>. (дата звернення: 09.08.2022).

² Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. №4002-ХІІ // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

Варто зазначити, що на сьогодні відсутнє законодавче закріплення терміну «міжнародний комерційний арбітраж». Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» визначає лише окремо «арбітраж» як будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України. А також термін «комерційний», який тлумачиться широко і охоплює питання, що впливають з усіх відносин торгового характеру, - як договірних, так і недоговірних. Відносини торгового характеру включають такі угоди, не обмежуючись ними: будь-які торгові угоди про поставку товарів або надання послуг чи обмін товарами або послугами; угоди про розподіл, торгове представництво; факторні операції; лізинг; інжиніринг; будівництво промислових об'єктів; надання консультативних послуг; купівля-продаж ліцензій; інвестування; фінансування; емісія облігацій, надання забезпечення за облігаціями; банківські послуги; страхування; угоди про експлуатацію або концесії; спільні підприємства та інші форми промислового або підприємницького співробітництва; перевезення товарів та пасажирів повітрям, морем, залізничними та автомобільними шляхами¹.

На думку А. В. Приходько, арбітраж є тим способом вирішення спору, який дозволяє забезпечити необхідний ступінь конфіденційності та право учасників на формування складу професійних арбітрів, які розглядатимуть спір, така можливість надає гнучкість та індивідуальність кожній справі, втім повноваження арбітру ґрунтуються на угоді між учасниками спору, тобто волі сторін, а не на загальному законі. Окрім того, арбітраж не протиставляється, а доповнює, знаходиться у логічному ланцюгу засобів вирішення спірних питань залежно від їх складності і доцільності залучення додаткових суб'єктів для знаходження консенсусу¹.

О. М. Макеєва та Р. Р. Мудрик розглядають міжнародний комерційний арбітраж як правовий інститут, що застосовується для

¹ Приходько А.В. Теоретико-правовий аналіз існуючих альтернативних засобів врегулювання спорів у сфері міжнародного приватного права. *Європейські перспективи*. 2014. №8. С.178-185.

вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі, який є системою правових норм, що регулює процесуальні відносини арбітражного суду з іншими учасниками (сторонами) процесу, які добровільно передали вирішення спору до суду та уклали арбітражну угоду¹.

Міжнародному комерційному арбітражу як особливому засобу вирішення спорів притаманні такі ознаки: спір вирішується третіми неупередженими особами (особою), арбітрами, які не є представниками сторін та/або судової влади відповідної держави; повноваження арбітрів випливають з угоди сторін; унаслідок укладання арбітражної угоди виключається компетенція державних судів у справі; спори, передані на розгляд арбітражу, можуть бути фактичного, правового або змішаного характеру; розгляд спору здійснюється на основі права і завершується винесенням арбітражного рішення, яке є остаточним і обов'язковим для сторін².

Окрім того, О. П. Подцерковний виокремив чотири фундаментальні ознаки міжнародного комерційного арбітражу: міжнародний комерційний арбітраж є для сторін спору альтернативою національним державним судам; міжнародний комерційний арбітраж є недержавним (приватним) механізмом вирішення господарських спорів; міжнародний комерційний арбітраж обирається та контролюється самими сторонами господарського спору; рішення міжнародного комерційного арбітражу є остаточним і обов'язковим щодо прав та обов'язків сторін господарського спору³.

Міжнародний комерційний арбітраж як різновид третейського розгляду, що містить іноземний елемент, у сучасних умовах являє собою основний і найбільш розповсюджений альтернативний спосіб вирішення спорів, що виникають між господарюючими суб'єк-

¹ Макеєва О.М., Мудрик Р.Р. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико-правові аспекти. *Юридичний вісник*. 2020. №3(56). С. 61-66.

² Олексієнко А.В. Міжнародний комерційний арбітраж: сутність та переваги. *Юридичний науковий електронний журнал*. №8. 2020. С.511-514. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/127> (дата звернення: 09.08.2022).

³ Подцерковний О.П. *Господарський процес*. Х.: Одіссеї, 2010. С. 640.

тами під час здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності, з усталеною практикою¹.

Як свідчить міжнародний досвід, значна кількість спорів між сторонами зовнішньоекономічних контрактів, за якими експортується сільськогосподарська продукція, розглядається міжнародними комерційними арбітражами, які спеціалізуються на міжнародній торгівлі зерном, кормами, маслами, жирами. До таких організацій, зокрема, належать:

- Міжнародна асоціація торгівлі зерном та кормами (Grain and Feed Trade Association - GAFTA), яка на сьогодні нараховує близько 1900 членів з 98 країн світу. Метою GAFTA є розвиток сектору міжнародної торгівлі зерновими культурами та кормами, вдосконалення та стандартизація договірних умов, методів визначення ваги та якості товару, сертифікація, захист учасників ринку тощо;

- Федерація асоціацій торгівлі олійними, насінням олійних культур та жирами (Federation of Oils, Seeds and Fats Associations Ltd - FOSFA), до якої входить понад 1100 членів з 89 країн. FOSFA є міжнародним професійним співтовариством та арбітражним інститутом, метою якого є розвиток сектору міжнародної торгівлі олійними культурами, їх насінням та жирами, вдосконалення та стандартизація договірних умов та ін.

Важливим напрямом діяльності GAFTA та FOSFA є розробка стандартних контрактів залежно від виду сільськогосподарської продукції, умов поставки (CIF, FOB, FCA та ін.), а також регіону чи країни походження. Стандартні форми контрактів інкорпують такі умови, як зважування сільськогосподарської продукції, апробації номінації судна, страхування, розвантаження товару, порушення умов контракту, форс-мажор тощо. Використання таких стандартних форм контрактів дозволяє сторонам заощаджувати час на його укладання, шляхом посилання у своєму договорі на конкретну стандартну форму та приділяти більше уваги таким важливим умовам як ціна, кількість, якість, специфікація тощо.

Для того щоб сторони міжнародного контракту могли звернутися до арбітражу GAFTA, FOSFA чи будь-якого іншого між-

¹ Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. Право України. 2016. №5. С.12-18.

народного комерційного арбітражу, має бути укладена арбітражна угода у вигляді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди. Згідно зі статтею 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітражною є угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні¹. При цьому, варто зазначити, що торговельні компанії усього світу можуть здійснювати свою діяльність у відповідності до єдиної системи стандартів, правил та принципів міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, які розроблені GAFTA та FOSFA, а також звертатись до міжнародного комерційного арбітражу з метою захисту інтересів всіх учасників торгових операцій, незалежно від членства в таких організаціях. Окрім того, інкорпоруючи стандартну форму контракту, сторони інкорпорують арбітражне застереження.

Особливості розгляду міжнародним комерційним арбітражем GAFTA та FOSFA агроекспортних спорів полягають у наступному:

1) зазначені міжнародні арбітражі мають дворівневу систему: перша інстанція – арбітраж, друга – апеляція, тобто незважаючи на обов'язковість арбітражного рішення, воно може бути оскаржене не пізніше одного місяця після його винесення. При цьому, як правило склад трибуналу арбітражу GAFTA/FOSFA - три арбітри, кожна сторона призначає свого арбітра та після подання позову або заяви про застосування проміжних заходів забезпечення позову, GAFTA призначає третього арбітра, який очолює трибунал. В арбітражі FOSFA третій арбітр призначається відразу після призначення його двома сторонами або Федерацією без очікування подання позову або вчинення будь-яких інших процесуальних дій. Разом з тим, сторони можуть погодити розгляд справи одним арбітром;

2) спеціалізація – арбітри включені до списків (GaftaQualifiedArbitrator/ FosfaTrading, FullBrokerandFullNon-TradingMembers) є висококваліфікованими спеціалістами, які

¹ Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. №4002-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

мають спеціальні знання у сфері торгівлі зерновими та олійними культурами, їх насінням, кормами, жирами тощо, володіють досвідом у трейдингу, обізнані у торгових звичаях, специфіці ринку сільськогосподарської сировини, пройшли атестацію, на постійній основі підвищують свою кваліфікацію та не займаються юридичною практикою;

3) вартість проведення процедури є досить високою, так наприклад, розмір депозиту складає: £8000 – при розгляді справ одноособовим арбітром в першій інстанції; £12000 – при розгляді спорів обидві сторони якого є членами GAFTA; £13500 – якщо одна із сторін спору не є членом GAFTA; £15000 – якщо обидві сторони спору не є членами GAFTA; £17000 – всі справи, що розглядаються в апеляції. Вартість депозиту в першій інстанції FOSFA- £5000, в апеляції - £10000. Окрім того, вартість послуг арбітра визначається ним самостійно, але не може бути нижчою ніж £750;

4) простота розгляду спорів полягає в тому, що спір розглядається на підставі поданих сторонами документів, усні слухання не є обов'язковими, але можуть бути проведеними за клопотанням однієї зі сторін спору;

5) місцем проведення слухань справ є Лондон або будь-яке інше місце за погодженням сторін, однак світова пандемія COVID-19 вплинула й на процес проведення арбітражу. Враховуючи те, що багато країн обмежили можливість вільного пересування, заборонили міжнародне авіасполучення, запровадили режим самоізоляції по прибуттю до країни, що в свою чергу ускладнило процес проведення, до Правил GAFTA №125 були внесені зміни, згідно з якими передбачено можливість дистанційно проводити слухання;

6) строки ініціювання арбітражу GAFTA залежать від категорії спору та умов поставки (CIF, CNF, FOB та ін.) й може складати від 10 днів до 1 року, FOSFA від 90 до 120 днів. В середньому строк розгляду спорів арбітражем GAFTA з трьома арбітрами складає 5-7 місяців, а при апеляційному розгляді – ще 7-9 місяців;

7) всі справи та рішення арбітражу є конфіденційними, враховуючи те, що розгляд спорів здійснюється на закритих засіданнях та особи, які беруть участь у розгляді справ не мають права розголошувати дані цієї справи або будь-яку інформацію, яка стала їм відома;

8) спори розглядаються за англійським правом, але це не позбавляє сторін права передбачити застосування іншого матеріального права до контракту. Заслужує на увагу те, що саме англійське право є найпоширенішим для врегулювання міжнародних комерційних відносин у всьому світі, оскільки має передбачувану, адаптовану та розвинену для вирішення комерційних спорів правову систему.

В Україні комерційні спори, у тому числі агроекспортні, вирішуються Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України. Так, за 2020 рік було розглянуто 341 справу, з яких 36 належать до агропромислової галузі, а у 2021 році – 28 з 263 справ. До рекомендованого списку арбітрів входять 122 арбітри з 35 країн, серед яких науковці та практикуючі юристи, рекомендовані авторитетними міжнародними рейтингами Legal 500, Chambers&Partners та Who'sWhoLegal. 40 відсотків арбітрів - представники України та 60 – іноземних країн.

8 квітня 2021 року було зареєстровано проект Закону України № 5347 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів», згідно з яким було запропоновано внести зміни до частини 1 статті 2 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та передбачити можливість утворення в Україні постійно діючих арбітражних установ, крім Міжнародного комерційного арбітражного суду та Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України, засновниками яких пропонується визначити неприбуткові організації, що зареєстровані відповідно до законодавства України, або філії та представництва організацій, що зареєстровані відповідно до законодавства іноземної держави, та які є засновниками арбітражних установ за кордоном¹. Доцільно зазначити з цього приводу, що внесення таких змін та розширення постійно діючих арбітражних установ є недоречним, оскільки, по-перше, в цьому немає об'єктивної потреби, існуючі арбітражні установи вирішу-

¹ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих аспектів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів» від 08.04.2021 р. №5347. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71614. (дата звернення: 09.08.2022).

ють численні міжнародні комерційні спори між українськими та іноземними компаніями, по-друге, аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить, що протягом багатьох десятиліть існують комерційні арбітражі, такі як GAFTA та FOSFA, які є провідними арбітражними установами у вирішенні міжнародних комерційних спорів, якими напрацьовані кращі практики, сформований висококваліфікований склад фахівців з вирішення таких спорів, впроваджуються найвищі стандарти арбітрування, володіють високим авторитетом та користуються довірою з боку бізнесу.

Важливим питанням на сьогодні є підвідомчість справ, пов'язаних з оскарженням рішень міжнародного комерційного арбітражу, визнанням та наданням дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. Згідно з ч. 8 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України такі справи відносяться до юрисдикції загальних судів¹. Господарські суди не наділені повноваженнями з розгляду справ, що стосуються рішень міжнародних комерційних арбітражів². Разом з тим, частинами 2 та 3 статті 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. №1402-VIII³ передбачено, місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом. Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції. Враховуючи те, що за правовою природою справи, предметом яких є міжнародний комерційний арбітраж є господарськими. Уявляється доцільним внести зміни до чинного законодавства й віднести таку категорію справ до господарського судочинства. З цього приводу, доречною є думка Б. Львова, що саме господарські

¹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. (дата звернення: 09.08.2022).

² Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. *Право України*. 2016. № 5. С. 12-18.

³ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. (дата звернення: 09.08.2022).

суди є ланкою, яка найбільше відповідає принципам професійного спеціалізованого судочинства, забезпечує оперативний захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, що пов'язано зі швидкістю економічного обігу, убезпеченням від затягування вирішення спорів через загрози чималих витрат як для суб'єктів господарювання, так і для держави в цілому¹.

Важливе значення на ефективність міжнародного комерційного арбітражу, як альтернативного способу вирішення спорів, має вжиття забезпечувальних заходів. Так, згідно зі ст. 9 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» звернення сторони до суду до або під час арбітражного розгляду з проханням про вжиття забезпечувальних заходів та винесення судом ухвали про вжиття таких заходів не є несумісними з арбітражною угодою². Разом з тим, за статтею 25 Регламенту Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, затвердженого Рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 27 липня 2017 року №25 (6)³, будь-яка сторона може звернутися з письмовим обґрунтованим клопотанням до голови МКАС, а після сформування складу до Арбітражного суду, з проханням встановити забезпечувальні заходи. Забезпечувальні заходи мають бути співрозмірними із заявленими вимогами і застосовуватися лише у тому випадку, коли заявник документально обґрунтував необхідність їхнього вжиття з урахуванням наявності зв'язку між конкретними заходами щодо забезпечення позову і змістом вимог, обставинами, на яких ґрунтується позовна заява, а також доказами, які подані на підтвердження заявленого клопотання. Після розгляду клопотання суд виносить постанову

¹ Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. *Право України*. 2016. № 5. С. 12-18.

² Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. №4002-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

³ Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, затв. Рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 27.07.2017 р. №25 (6). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025571-17#Text>. (дата звернення: 09.08.2022).

про встановлення розміру та форми забезпечення вимог, яка є обов'язковою для сторін, виконується негайно й діє до винесення остаточного арбітражного рішення, якщо вона не буде змінена або скасована раніше в порядку передбаченому Регламентом. Варто зазначити, що ні Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», ні вищезазначений Регламент МКАС не містить положень якими б були визначені порядок та строки розгляду клопотань про забезпечувальні заходи, а також види забезпечувальних заходів, які можуть бути застосовані міжнародним комерційним арбітражем. Окрім того, міжнародний комерційний арбітраж не має повноважень накладати арешт на майно або грошові кошти відповідача, забороняти вчиняти певні дії або зобов'язувати вчиняти певні дії, тому для захисту своїх інтересів позивач має звернутися до суду.

Судова практика свідчить про велику кількість таких справ, так наприклад, за Постановою Верховного Суду України від 24 вересня 2018 р. №785/1018/18, №61-19417ав18 компанія «СОФТКОММОДІТІС ТРЕЙДІНГ КОМПАНІ СА» звернулась з заявою забезпечити позов про стягнення збитків з компанії «ЕЛАН СОФТ ЛЛП» у результаті невиконання договору у справі №17-152, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу шляхом: накладення арешту на майно у вигляді пшениці фуражної українського походження 2017 року врожаю в кількості 1290,395 тон, що за умовами контракту належить компанії «ЕЛАН СОФТ ЛЛП» і знаходиться на складі іншого підприємства ТОВ «Фірма Давос» на території портового пункту Філія державного підприємства «Морський торговельний порт Усть-Дунайськ», заборонити ТОВ «Фірма Давос» здійснювати дії, направлені на передачу компанії «ЕЛАН СОФТ ЛЛП» або іншій особі за вказівкою цієї компанії пшениці фуражної, заборони ДП «Морський торговельний порт Усть-Дунайськ» здійснювати дії за допомогою вантажного комплексу щодо вивантаження зі складу ТОВ «Фірма Давос» на території портового пункту Філія ДП «Морський торговельний порт Усть-Дунайськ».

Відповідно до ч. 3 ст. 149 та ч. 3 ст. 152 ЦПК України, за заявою сторони у справі, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду, суд може вжити заходів

забезпечення позову у порядку та з підстав, визначених цим кодексом, при цьому, заява про забезпечення позову має бути подана до апеляційного суду за місцезнаходженням арбітражу, третейського суду, місцезнаходженням відповідача або його майна за вибором заявника. Видами забезпечення позову є: накладення арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб; заборона вчиняти певні дії; заборону іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупинення митного оформлення товарів чи предметів тощо¹. У вищезазначеній постанові Верховний Суд України дійшов висновку, що метою забезпечення позову є вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій із боку відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача, в тому числі задля попередження потенційних труднощів в подальшому при виконанні такого рішення. Забезпечення позову по суті – це обмеження суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб в інтересах забезпечення реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволення вимог позивача (заявника).

Викладене дозволяє зробити висновок, що виникнення спорів між сторонами зовнішньоекономічних договорів з реалізації сільськогосподарської продукції є звичайним та розповсюдженим явищем в процесі виконання умов таких контрактів. Результатом цих спорів можуть бути тривалі судові процеси чи більш популярна в міжнародній торгівлі альтернатива судам – міжнародний комерційний арбітраж. На сьогодні існує ціла система міжнародно-правових актів щодо діяльності міжнародного комерційного арбітражу, яка створює передумови для його розвитку у різних державах. А отже, кожна країна, яка зацікавлена в розвитку зовнішньоекономічних відносин має створити власне національне законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, який буде

¹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

базуватися на міжнародних нормах та принципах, але й водночас враховувати національну специфіку ринкових засад економіки.

Серед альтернативних позасудових способів вирішення агроєкспортних конфліктів можна виділити й медіацію.

У серпні 2019 року Україна підписала Конвенцію ООН «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації», яка сприятиме розвитку медіації в частині врегулювання міжнародних комерційних спорів¹. Дана Конвенція поширюється на угоди, досягнуті в результаті медіації, які укладені сторонами в письмовій формі в цілях врегулювання комерційного спору («мирова угода»), який в момент укладання є міжнародним.

Одночасно з Конвенцією було затверджено Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації, яким було внесено зміни до Типового закону ЮНСІТРАЛ по праву міжнародної торгівлі про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру від 2002 року. Типовий закон може застосовуватися як для подолання неузгодженостей, що виникають через відсутність законодавчого врегулювання питань медіації, так і для прийняття законодавства про медіацію, беручи Типовий закон за основу, в тому числі для виконання Конвенції «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації». Вказаний Типовий закон, до того ж, тлумачить поняття «комерційний», що більш повно дає змогу зрозуміти, які саме відносини охоплює комерційна медіація. Зокрема, зазначається, що термін «комерційна» варто тлумачити широко, охоплюючи питання, що виходять із усіх відносин комерційного характеру, як договірних, так і недоговірних².

З підписанням даної Конвенції Україна на міжнародному рівні визнала медіацію як один із альтернативних способів вирішення

¹ Конвенція ООН «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації» від 20.12.2018 р. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/mediation_convention_r_0.pdf (дата звернення: 09.08.2022).

² Типовий Закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/annex_ii_-_r.pdf (дата звернення: 09.08.2022).

міжнародних комерційних спорів та взяла на себе зобов'язання приводити угоди, укладені в результаті медіації, до виконання. Фактично, приєднання України до Конвенції гарантує, що в Україні угоди за наслідками медіації будуть виконані. Що безумовно позитивно відзначиться на бажанні іноземних партнерів співпрацювати з українськими контрагентами, а отже сприятиме подальшому розвитку експортних відносин в агросфері.

Разом з тим, 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», згідно з яким медіацією визначається позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіаторів намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів¹. Саме така процедура як медіація створює найвигідніші умови для конфліктуючих сторін, за яких вони можуть узгодити та прийняти взаємовигідне рішення, оформити його у вигляді процесуального акту, а також виконати всі домовленості, взяті на себе².

Як процес, в якому нейтральна третя сторона (сторони) виступає основою для полегшення спору між сторонами конфлікту медіацію розглядає К. Ковач³. Дане визначення дає змогу зрозуміти роль медіатора у вирішенні конфлікту, але залишає без уваги такий важливий аспект медіації як формат вирішення спору, через що постає питання як саме автор розуміє процес проведення медіації: чи це переговори, чи це інший вид діяльності щодо врегулювання спору. До того ж в даному понятті не згадується про основні риси медіації, зокрема, такі як добровільність, конфіденційність та ін. Тому вважаємо, що зазначене визначення є не зовсім досконалим.

М. Кузьміна розглядає медіацію як «ефективний, добровільний і конфіденційний процес врегулювання будь-якого спору, в якому нейтральна третя особа допомагає сторонам досягнути до-

¹ Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>. (дата звернення: 09.08.2022).

² Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2020. С.13-17.

³ Kimberlee K. Kovach Mediation: Principles and Practice. Third edition. Saint Paul, 2004. 588 p.

мовленості (згоди) і їхньому спорі шляхом переговорів»¹. В даному визначенні вже присутня характеристика медіації, а саме визначення її як добровільного, ефективного та конфіденційного процесу, встановлено, що процес медіації відбувається у формі переговорів, а також окреслено роль медіатора. Сукупність даних характеристик дає більш повне уявлення про поняття медіації, а тому таке визначення детальніше пояснює її призначення і сутність.

В своїй праці Т. О. Подковенко зазначив, що медіація представляє мінімальний ризик, адже гіршим наслідком, що може відбутися, є втрата часу, до того ж, в будь-який момент можна звернутися до інших процедур вирішення спору, зокрема, до суду².

Проаналізувавши поняття медіації, можемо встановити деякі її переваги: по-перше, відсутність ряду судових процедур, на які зазвичай витрачається чимало часу й грошових коштів; по-друге, обидві сторони залишаються в перевазі, адже фактично немає сторони, яка б отримала перемогу або прогнала, обидві сторони є переможцями, оскільки досягли рішення, що задовольняє обох спільними зусиллями; по-третє, наявність нейтральної сторони – медіатора, який допомагає конфліктуючим сторонам зрозуміти один одного, направляючи їх на досягнення компромісу, без повноважень прийняти рішення по справі.

Медіація як один із альтернативних способів вирішення спорів є поширеною серед більшості розвинутих держав, таких як: США, Польща, Канада, Великобританія, Німеччина, Австрія та інші. В державах, де медіація отримала визнання та активно застосовується на практиці, питання, пов'язані з нею, урегульовані за допомогою законодавчих актів, зокрема у Німеччині діє Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів», в Австралії Акт «Про медіацію», в Румунії Закон

¹ Кузьміна М. Юридический конфликт: теория и практика разрешения. М.: Юрлитинформ, 2008. 251 с.

² Подковенко Т.О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів. *Держава і право*. Вип. 45. С. 31-38. URL: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/6987/1/%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%86%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf> (дата звернення: 09.08.2022).

«Про медіацію та організацію професії медіатора» тощо¹. Законодавче врегулювання зазначеної процедури гарантує, що рішення, прийняте у процесі медіації, буде визнане та не ставитиметься під сумнів, що права кожної зі сторін будуть дотримані та, найголовніше, що держава сприяє вирішенню спорів саме за цією процедурою.

Щодо останнього пункту, слід зауважити, що в багатьох країнах попереднє застосування медіація для вирішення конфліктних ситуацій є обов'язковим. Так, у Сполучених Штатах Америки в деяких штатах справа може бути прийнята до розгляду в суді лише після того як сторони доведуть, що медіація в конкретній справі не може бути застосована². За такої умови в більшості випадків медіація є обов'язковою передумовою для розгляду справи у суді. Такий підхід є цілком виправданим, оскільки значна категорія справ може бути мирно вирішена і без судового засідання, ще на досудовій стадії. В Нідерландах навпаки діє присудова медіація, яка застосовується, коли спір вже став предметом судового розгляду.

У США медіація законодавчо врегульована як єдиним федеральним актом «Єдинообразний акт про медіацію», так і локальними актами, що приймаються на території окремих штатів. У Великій Британії для виконання завдань медіації функціонує консультативна служба примирення і арбітражу, а також там існує спеціальна телефонна служба з питань медіації, куди можна звертатися для окреслення конфлікту, що виник, висловлювати свої побажання щодо кандидатури медіатора та отримати перелік осіб, які найбільш відповідають цим вимогам¹.

Отже, досвід зарубіжних країн дозволяє зробити висновок, що модель законодавчого врегулювання медіації може відрізнитися, зокрема, різними можуть бути часові рамки застосування даної процедури (до судового розгляду, під час нього тощо), але суть

¹ Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2020. С.13-17.

² Кохан Г.Л. Міжнародний досвід медіації в контексті проекту закону про медіацію в Україні. *Право і суспільство*. 2016. №6. С. 32-36. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/6_2016/part_1/8.pdf. (дата звернення: 09.08.2022).

залишається незмінною – медіація спрямована на вирішення конфлікту сторонами на власний розсуд за допомогою незалежного посередника – медіатора, який буде їх спрямовувати.

Єдине розуміння суті медіації та закріплення її на законодавчому рівні допомагає вказаним державам співпрацювати між собою й у комерційній сфері в тому числі, оскільки кожна із сторін впевнена у тому, що держава її партнера визнає медіацію, а тому будь-які неузгодженості вони зможуть вирішити за допомогою медіації без жодних складнощів. В цьому аспекті українські сільськогосподарські товаровиробники довгий час не мали пріоритету.

В Україні поняття медіації хоча й не є новим, але залишається чимось невідомим та абстрактним для більшості суб'єктів господарювання, які звикли вирішувати спори у залі судового засідання. Обізнаними в медіації є особи, пов'язані з юриспруденцією, але навіть серед них відчутна частина жодного разу не приймала участі у процесі медіації, а отже має лише теоретичні знання про даний спосіб вирішення спорів. Відсутність масового поширення медіації пояснюється ще й відсутністю протягом довгого часу спеціального нормативно-правового акту, який би регулював її проведення.

Необізнаність населення в питаннях медіації та відсутність протягом тривалого часу єдиного спеціального нормативно-правового акту, негативно відзначалося й на сфері аграрних відносин, зокрема в питаннях експорту. Укладаючи зовнішньоекономічні контракти, сільськогосподарські товаровиробники йдуть на ризик, усвідомлюючи, що невиконання зобов'язань будь-якою із сторін в такому випадку понесе за собою більш складні наслідки, оскільки вирішувати спір на міжнародній арені клопітлива справа, аніж у межах однієї держави. Тим часом експорт сільськогосподарської продукції та продовольства лише збільшується, а отже актуальним постає питання вирішення конфліктів, що виникають із зовнішньоекономічних контрактів у більш швидкий та менш затратний спосіб. Одним із таких способів і є медіація, до якої, на жаль, більшість представників агробізнесу не звертається через нерозуміння суті та переваг такої процедури.

Таким чином, українські сільськогосподарські товаровиробники втрачають можливість для швидкого та необтяжливого у фінан-

сах способу швидко вирішити спірні ситуації, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням умов договорів, зі своїми партнерами, зберігаючи при цьому ділові відносини, а отже втрачають потенційні контракти, оскільки визнання медіації як альтернативного способу вирішення спору може стати істотною умовою при укладанні зовнішньоекономічного договору.

Аналіз положень прийнятого 16 листопада 2021 р. Закону України «Про медіацію», надає можливість виокремити такі риси медіації як: добровільність, конфіденційність, наявність структурованої процедури, участь у даній процедурі медіатора. Разом з тим, виокремлюють незалежність та неупередженість медіатора, що також можна розглядати як одну із гарантій належного проведення медіації, самовизначення та рівність прав сторін медіації, а також як можливість сторін самостійно обрати усі суттєві аспекти проведення медіації, зокрема: обрати медіатора, визначити коло питань, що будуть вирішуватися, зміст угоди за результатами медіації тощо.

Процес медіації проходить у формі переговорів. Саме формат переговорів і дозволяє конфлікуючим сторонам дослідити, що спричинило спір (або може призвести до його спричинення), що не влаштовує кожного з учасників спору та як цього уникнути способом, що врахує інтереси кожної із сторін. Тобто, сторони самостійно приходять до вирішення ситуації шляхом переговорів, а медіатор лише направляє їх, не маючи повноважень для впливу на жодну із сторін. Така процедура як медіація створює найвигідніші умови для конфлікуючих сторін, за яких вони можуть узгодити та прийняти взаємовигідне рішення, оформити його у вигляді процесуального акту, а також виконати всі домовленості, взяті на себе¹.

Варто зазначити, що в Україні визнаються дві форми медіації: до виникнення конфлікту (для його запобігання) та за його наявності. Заслуговує на увагу, що вищевказаним Законом не визначено чітку процедуру проведення медіації, це передусім пов'язано з тим, що вона й не потребує детального закріплення на рівні закону, адже медіація передбачає добровільність, свободу сторін на вибір способу вирішення спірного питання, а отже, сторони

¹ Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2020. С.13-17.

можуть встановити у договорі, як саме буде проходити процес медіації, не прив'язуючись до суворо регламентованих норм, які можуть викривити саму суть медіації.

Сфера дії Закону України «Про медіацію» поширюється на будь-які спори - цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні, а також може застосовуватись у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)¹. Можливість застосувати медіацію до будь-яких спорів дозволяє популяризувати її як один із простих, але ефективних способів врегулювання конфліктних ситуацій. Крім того, з метою стимулювання поширення такого альтернативного способу вирішення спорів як медіація, до Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. №3674-VI, а саме у частину 3 статті 7 були внесені зміни згідно з якими встановлено, що 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, повертається позивачу з державного бюджету, якщо відповідної домовленості сторони досягнуть за результатами проведення медіації².

Доцільно виділити ознаки, притаманні медіації, як одному з найбільш ефективних альтернативних способів вирішення спорів у міжнародній комерційній діяльності, у тому числі в агроекспортній:

- оперативність, як правило, при врегулюванні спорів для сторін важливе значення має час. Як свідчить судова практика дуже часто зустрічаються ситуації затягування судового процесу, у той час як медіація націлена на швидке вирішення спірної ситуації без суворо регламентованих часових меж;

- економність – не менш важливим аспектом для сторін є фінансова економія, за даним критерієм медіація навіть має пріоритет над міжнародним комерційним арбітражем, оскільки не потребує значних грошових витрат;

¹ Типовий Закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/annex_ii_-_r.pdf (дата звернення: 09.08.2022).

² Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#top> (дата звернення 09.08.2022).

- конфіденційність – будь-яка інформація, що стала відома сторонам або іншим учасникам процесу не може бути розголошена без згоди усіх сторін медіації. Це підтверджує, що важливим аспектом для медіації також є довіра, оскільки сторони можуть розкривати конфіденційну інформацію, яка може вплинути на досягнення консенсусу у спорі, при цьому учасники процесу мають гарантувати, що така інформація не буде розголошена. Конфіденційність відіграє значну роль у сфері зовнішньоекономічної діяльності, оскільки в даній сфері важливо залишити дружні відносини між партнерами, підтримувати імідж сторін на міжнародній арені, чого буде складно досягти за відсутності гарантії, що конфіденційна інформація збереже статус таємної та не буде розголошена на невизначене коло осіб;

- відбувається за участю медіатора, який спрямовує осіб на пошук спільного рішення, не маючи повноважень впливати на сторони. Тобто, медіатор керує процесом та не може надавати власних порад чи будь-яким чином втручатися у хід вирішення спірної ситуації, а лише допомагає сторонам, приміром, агроекспортного контракту, між якими виник спір, конкретизувати питання, які вони мають узгодити, з'ясувати вимоги, які у них є один до одного, належним чином забезпечити, щоб позиції сторін було почуто, інтереси враховано, й допомогти прийняти взаємообумовлене рішення.

За такої участі медіатора рішення приймають безпосередньо сторони, між якими виник спір, що є найбільшою перевагою медіації як альтернативного способу вирішення спорів. Так, при вирішенні агроекспортних спорів дана особливість, безумовно, буде позитивною й привабливою для сільськогосподарських товаровиробників, адже на відміну від судового рішення, де одна із сторін залишається у не вигідному становищі, медіація дозволяє врегулювати спір таким чином, щоб інтереси кожного контрагенту були повністю задоволені.

До того ж, мирне вирішення спірної ситуації дозволяє залишатися сторонам у ділових відносинах та в майбутньому продовжувати співпрацювати, що позитивно відзначається на авторитеті українських сільськогосподарських товаровиробників перед іноземними контрагентами, та сприятиме укладанню нових зовніш-

ноекономічних договорів з реалізації сільськогосподарської продукції в майбутньому.

Отже, одним з найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів у розвинутих країнах світу, який може бути впроваджений як на досудовому етапі, так і під час судового розгляду є медіація. Сутність медіації при врегулюванні агроекспортних спорів полягає у залученні посередника – медіатора, який є незалежним, має спеціальну підготовку й кваліфікацію та організовує переговори між сторонами зовнішньоекономічного контракту з реалізації сільськогосподарської продукції таким чином, щоб спрямувати сторони досягти рішення, яке б відповідало інтересам кожного учасника конфлікту, налагодити комунікацію, зруйнувати конфронтацію та й головне зберегти партнерські відносини.

Увляється доречним сказати, що з прийняттям Закону України «Про медіацію» було здійснено крок вперед на шляху до розвитку медіації як альтернативного способу вирішення спорів в нашій державі, зокрема в агросфері. Прийняття даного нормативно-правового акту, до того ж, позитивно відзначиться на авторитеті України на міжнародній арені, адже медіація, як вже було згадано, є поширеною практикою на теренах більшості розвинутих держав, таких як США, Франція, Велика Британія тощо, з якими співпрацює Україна, адже нормативне закріплення медіації означає чітке розуміння механізму медіації в державі, її визнання, та дозволить застосовувати дану процедуру при вирішенні агроекспортних спорів, що виникають між особами з різних держав та між державами без побоювання, що у майбутньому угода, щодо якої було досягнуто згоди не в судовому порядку, не буде виконана через невизнання медіації як одного з альтернативних способів вирішення спорів у конкретній державі. В аграрному ж секторі, зокрема у сфері агроекспортних відносин, медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів має низку переваг і широкі перспективи для розвитку.